

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

สภาพการณ์ของวิทยุกระจายเสียงไทยในปัจจุบัน ถือได้ว่าเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง จากบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 40 กำหนดไว้ว่า

“คลื่นความถี่ที่ใช้ในการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคม เป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติ เพื่อประโยชน์สาธารณะ

ให้มีองค์กรของรัฐที่เป็นอิสระทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่ตามวรรคหนึ่ง และกำกับดูแลการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การดำเนินการตามวรรคสองต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของประชาชนในระดับชาติ และระดับท้องถิ่น ทั้งในด้านการศึกษา วัฒนธรรม ความมั่นคงของรัฐ และประโยชน์สาธารณะอื่น รวมทั้งการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม”

บทบัญญัติแห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญ มาตรา 40 ดังกล่าว มีรายละเอียดที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ซึ่งมุ่งที่การพัฒนาคนและสังคม นอกจากนี้ยังเป็นการสนับสนุนแผนพัฒนาสื่อสารมวลชนเทคโนโลยีสารสนเทศ และโทรคมนาคม (พ.ศ. 2542 – 2551) ให้มีความเป็นไปได้ในการพัฒนาสื่อเพื่อประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาคนและสังคม โดยให้ทุกคนสามารถใช้ศักยภาพที่มีอยู่อย่างเต็มที่ เน้นการพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมให้ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาคน โดยเฉพาะการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน บนรากฐานของตนเองและภูมิปัญญาในชุมชนและสังคม อันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาข้อมูลของคณะทำงานจัดทำแผนพัฒนาสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศและโทรคมนาคมเพื่อพัฒนาคนและสังคม ได้สรุปความเป็นจริงเกี่ยวกับจำนวนสถานีวิทยุกระจายเสียงทั่วประเทศ พบว่ามีจำนวนรวมทั้งสิ้น 514 สถานี ซึ่งตั้งอยู่ตามภูมิภาคต่าง ๆ ได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 131 สถานี ภาคใต้ 115 สถานี ภาคเหนือ 113 สถานี ภาคกลาง 46 สถานี ภาคตะวันออก 25 สถานี ภาคตะวันตก 8 สถานีและในกรุงเทพมหานคร 76 สถานี ซึ่งสถานีวิทยุกระจายเสียงที่ตั้งอยู่ตามภูมิภาคนี้ ยังได้กระจายตัวอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ทุกจังหวัดทั่วประเทศ โดยในแต่ละจังหวัดจะมีจำนวนสถานีวิทยุมากหรือน้อยแตกต่างกันตามขนาดของเมืองและความเจริญทางเศรษฐกิจ จากสภาพความเป็นจริงดังกล่าวน่าจะเป็นไปได้อย่างยิ่ง ในการดำเนินกิจกรรมการที่จะใช้สื่อวิทยุกระจายเสียง เพื่อเป็นสื่อกลางในการสื่อสารให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาคนและสังคมในระดับท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงประวัติโครงสร้างของระบบวิทยุกระจายเสียงไทย พบข้อเท็จจริงว่า กรรมสิทธิ์การถือครองคลื่นความถี่วิทยุกระจายเสียง จำกัดอยู่เฉพาะภายในกลุ่มหน่วยงานราชการและรัฐวิสาหกิจเท่านั้น ทำให้มีผลถึงลักษณะโครงสร้างของสถานีวิทยุกระจายเสียงในระดับท้องถิ่นด้วย ดังนั้นหากจะดำเนินการใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาระดับท้องถิ่นนั้น จำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงสภาพความเป็นจริงเหล่านี้ด้วยเช่นกัน

สถานีวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่นในประเทศไทย แห่งแรกที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ถือกำเนิดในปี พ.ศ.2498 เป็นสถานีวิทยุกระจายเสียงภายใต้กรรมสิทธิ์คลื่นความถี่ของกรมประชาสัมพันธ์ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อขยายงานประชาสัมพันธ์ของรัฐออกสู่ภูมิภาค และในช่วงปี พ.ศ. 2501-2502 สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี สถานีวิทยุกระจายเสียงที่ได้รับการจัดตั้งในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ ก็เพื่อมุ่งประชาสัมพันธ์ข่าวสารของรัฐบาลให้กระจายไปในชนบทอย่างทั่วถึง ถือได้ว่าการกำเนิดของสถานีวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่นในช่วงแรกนั้น มาจากการขยายตัวทางด้านโครงสร้างกรรมสิทธิ์การเป็นเจ้าของคลื่นความถี่ของกรมประชาสัมพันธ์

ในช่วงที่มีการคุกคามจากลัทธิคอมมิวนิสต์ ได้มีการจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่นในเครือข่ายของกองทัพบกขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติ ใช้สถานีวิทยุเพื่อปฏิบัติการทางจิตวิทยา ผลิตรายการที่มีเนื้อหาต่อต้านการโฆษณาชวนเชื่อของพรรคคอมมิวนิสต์ ดังนั้นการจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่นในเครือข่ายกองทัพบกจึงกระจายอยู่ในเขตจังหวัดพื้นที่ล่อแหลม และเป็นจุดเริ่มต้นการขยายเครือข่ายโครงสร้างกรรมสิทธิ์การเป็นเจ้าของสถานีวิทยุกระจายเสียงของกองทัพบกออกไปทั่วประเทศ

โครงสร้างของสถานีวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่น ที่ปรากฏเห็นได้อย่างเด่นชัดอีก ลักษณะหนึ่งก็คือ สถานีวิทยุที่มีรูปแบบเป็นรัฐวิสาหกิจ โดยดำเนินการเพื่อการค้า ให้เอกชนเข้ามาทำสัญญาเช่าเวลา และมีผลตอบแทนแก่ทางราชการส่วนหนึ่ง ได้แก่ สถานีวิทยุกระจายเสียงในสังกัดขององค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย ซึ่งมีฐานะเป็นรัฐวิสาหกิจ สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี โดยได้แปรสภาพมาจากบริษัทไทยโทรทัศน์ จำกัด

ในช่วง พ.ศ. 2506 – 2515 หลังจากจอมพลถนอม กิตติขจร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จำนวนสถานีวิทยุทั่วประเทศเพิ่มขึ้นถึงเกือบ 200 สถานี ซึ่งสถานีวิทยุเหล่านี้ ยกเว้นสถานีวิทยุในเครือข่ายกรมประชาสัมพันธ์หารายได้เข้าสถานีโดยการให้เอกชนเข้ามาเช่าเวลา หรือขายโฆษณา โดยไม่มีการกำหนดเวลาในการโฆษณาสินค้า สถานีวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่นเองก็เป็นสื่อสำคัญในการแพร่ขยายการโฆษณาสินค้าไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ

ต่อมา ถึงแม้ว่าในรัฐบาลสมัย ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี จะได้พยายามปรับปรุงแก้ไขระบบวิทยุดังกล่าว โดยการออกระเบียบว่าด้วยวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ. 2518 และจัดตั้งคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ (กบว.) เพื่อทำหน้าที่ควบคุมดูแลการกระจายเสียงและการออกอากาศ แต่คณะกรรมการชุดนี้ก็ไม่สามารถจัดระเบียบตามเป้าหมายที่วางไว้ได้ เพราะไม่มีอำนาจอย่างแท้จริง เช่น การจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงของส่วนราชการต่าง ๆ โดยเฉพาะของกองทัพก็ดำเนินการภายใต้หน่วยงานดังที่เคยปฏิบัติ รายได้จากสถานีไม่ส่งเข้ากระทรวงการคลังแต่ถือเป็นรายได้เพื่อสวัสดิการ เป็นต้น คณะกรรมการ กบว. จึงทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ตรวจเนื้อหารายการ ซึ่งมักเป็นการห้ามแสดงความคิดเห็นทางการเมืองหรือวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล

โครงสร้างการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์และโครงสร้างการประกอบการธุรกิจรายได้ของสถานีวิทยุกระจายเสียงในลักษณะที่กล่าวมายังคงปรากฏอยู่อย่างเด่นชัด และขยายตัวเพิ่มขึ้นเมื่อกรมประชาสัมพันธ์ กองทัพต่าง ๆ และ องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย ได้เปิดให้เอกชนประมูลเช่าเวลาในลักษณะของระบบอุปถัมภ์ ซึ่งผู้ที่ประมูลได้จะมีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับหน่วยงานที่เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ ทำให้สถานีวิทยุกระจายเสียงทั่วประเทศในช่วงปี พ.ศ. 2526 ประมาณ 400 สถานี กลายเป็นเครื่องมือเพื่อหารายได้ให้แก่กลุ่มบุคคลเพียงบางกลุ่มเท่านั้น

ในปี พ.ศ. 2535 ได้มีการเรียกร้องให้ปฏิรูปสื่อของรัฐและให้หลักประกันแก่สิทธิเสรีภาพในการรับรู้ข่าวสารข้อมูลของประชาชน ซึ่งนำไปสู่การออกระเบียบว่าด้วยวิทยุกระจายเสียงและ

วิทยุโทรทัศน์ 2535 มีสาระสำคัญคือ มีการขยายอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์แห่งชาติ (กทช.) และได้ยกเลิกกฎข้อบังคับที่ปิดกั้นเสรีภาพในการผลิตรายการและการโฆษณา รวมถึงได้มีการยกเลิกข้อกำหนดเกี่ยวกับเวลาในการโฆษณาที่เคยกำหนดไว้ 8 นาที/ชั่วโมง ซึ่งถือเป็นการเอื้ออำนวยต่อการดำเนินธุรกิจวิทยุกระจายเสียงมากขึ้น

ในช่วงปี พ.ศ. 2536 กรมประชาสัมพันธ์ได้เปิดประมูลสถานีวิทยุระบบเอฟเอ็มพร้อมกันทั่วประเทศทำให้เกิดการแข่งขันและการเพิ่มขึ้นของอัตราค่าโฆษณาทางวิทยุ นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อสถานีวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่น เมื่อบริษัทผลิตรายการวิทยุที่มีคลื่นวิทยุจำนวนมากกระจายอยู่ทั่วประเทศ ได้แก่ บริษัทมีเดียพลัส บริษัทเอ-โทมัส มีเดีย ดำเนินการเชื่อมเครือข่ายด้วยสัญญาณดาวเทียม เพื่อสร้างวิทยุกระจายเสียงระดับชาติของภาคธุรกิจเอกชนขึ้น

สภาพที่เกิดขึ้นดังที่กล่าวมานั้น ล้วนแล้วแต่เป็นการตอบสนองและสนับสนุนโครงสร้างทางด้านกรรมสิทธิ์การเป็นเจ้าของ และโครงสร้างในด้านการประกอบธุรกิจรายได้ ของสถานีวิทยุกระจายเสียงทั่วประเทศ เป็นการสนับสนุนผลประโยชน์ให้แก่กลุ่มคนผู้มีอำนาจเพียงบางกลุ่ม ซึ่งลักษณะเหล่านี้ยังคงปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน

ปรากฏการณ์แห่งการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 40 ได้กำหนดชี้ชัดถึง ความสำคัญของคลื่นความถี่ที่จะต้องมีการจัดสรรเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นนั้น ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงกิจการวิทยุกระจายเสียง ภายใต้ลักษณะโครงสร้างที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานในสังคมไทย

กรมประชาสัมพันธ์ (2542) ได้บัญญัติคำจำกัดความของ สถานีวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่น (Local Radio)ว่า เป็นสถานีวิทยุกระจายเสียงที่ให้บริการประชาชนในระดับท้องถิ่น มีการส่งกระจายเสียงออกอากาศเป้าหมายครอบคลุมเฉพาะพื้นที่ท้องถิ่นแต่ละจังหวัดของประเทศ ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการนำเสนอข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ โดยคำนึงถึงกลุ่มเป้าหมายและประโยชน์ที่ประชาชนในท้องถิ่นจะพึงได้รับเป็นสำคัญ

ซึ่งเป็นที่น่าสนใจศึกษาว่า โดยสภาพความเป็นจริงของสื่อวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่นใน ด้านโครงสร้างกรรมสิทธิ์การเป็นเจ้าของและโครงสร้างการประกอบการธุรกิจรายได้ที่เป็นอยู่นั้น จะสามารถนำไปสู่การพัฒนาคนและสังคมในระดับท้องถิ่นได้หรือไม่ ในลักษณะอย่างไร

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษาศาสนานีวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่น ในจังหวัด กาฬสินธุ์ ซึ่งมีสถานีวิทยุกระจายเสียง เป็นตัวอย่างใน 3 ระบบอย่างชัดเจน ได้แก่ สถานีวิทยุ กระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดกาฬสินธุ์ ภายใต้โครงสร้างกรรมสิทธิ์ของกรมประชาสัมพันธ์ สถานีวิทยุกระจายเสียงกองทัพภาคที่ 2 จังหวัดกาฬสินธุ์ ภายใต้โครงสร้างกรรมสิทธิ์ของ กองทัพบก และสถานีวิทยุกระจายเสียงองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อ.ส.ม.ท.) จังหวัด กาฬสินธุ์ ภายใต้โครงสร้างกรรมสิทธิ์ของ องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย

จากสภาพโครงสร้างการเป็นเจ้าของและการควบคุมใน 3 ลักษณะดังกล่าวข้างต้น รวมทั้ง มีโครงสร้างในด้านการประกอบธุรกิจรายได้โดยให้เอกชนเช่าเวลา ทั้ง 3 สถานีนั้น เป็นเหตุผล สำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาว่า สถานีวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่น จังหวัดกาฬสินธุ์ ทั้ง 3 สถานีมี ชีตความสามารถและความพร้อมเพียงใดในการแสดงบทบาทหน้าที่เป็นสื่อกลางในการสื่อสาร ระดับท้องถิ่น ให้สอดคล้องตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 40 ที่มุ่งเน้นการนำเสนอข่าวสาร ความรู้ ทักษะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคนและ สังคมในท้องถิ่น ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมถึงยกระดับการพัฒนาทางด้านจิตใจ ซึ่งในท้ายที่สุด แล้ว จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาในระดับประเทศต่อไป

ปัญหานำการวิจัย

1. หน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่น จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อทำบทบาทด้านการพัฒนาคนและสังคมอย่างไรบ้าง
2. รูปแบบและเนื้อหาในการสื่อสารเพื่อการพัฒนาคนและสังคม ของสถานีวิทยุ กระจายเสียงท้องถิ่น จังหวัดกาฬสินธุ์ มีลักษณะอย่างไรบ้าง
3. ปัจจัยอะไรบ้าง ที่มีผลต่อศักยภาพของสถานีวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่น จังหวัดกาฬสินธุ์ ในการสื่อสารเพื่อการพัฒนาคนและสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่น จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อการพัฒนาคนและสังคม
2. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหาในการสื่อสารเพื่อการพัฒนาคนและสังคม ของสถานีวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่น จังหวัดกาฬสินธุ์
3. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อศักยภาพของสถานีวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่น จังหวัดกาฬสินธุ์ ในการสื่อสารเพื่อการพัฒนาคนและสังคม

ข้อสันนิษฐานในการวิจัย

โครงสร้างขององค์กรสถานีวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่น จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่มีรูปแบบแตกต่างกัน จะส่งผลกระทบต่อขีดความสามารถในการกระทำบทบาทหน้าที่ด้านการพัฒนาคนและสังคม ในระดับท้องถิ่น ในอัตราที่แตกต่างกันไป ทั้งในแง่สิทธิในการเข้าไปใช้สื่อวิทยุกระจายเสียง และสิทธิในการมีส่วนร่วมกำหนดเนื้อหาสาระรายการ

ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาสถานีวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่น ในจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 3 สถานี ได้แก่ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดกาฬสินธุ์ สถานีวิทยุกระจายเสียงกองทัพภาคที่ 2 จังหวัดกาฬสินธุ์ และสถานีวิทยุกระจายเสียงองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อ.ส.ม.ท.) จังหวัดกาฬสินธุ์

นิยามศัพท์

วิทยุกระจายเสียงท้องถิ่น จังหวัดกาฬสินธุ์ หมายถึง สถานีวิทยุกระจายเสียงที่ตั้งอยู่ในจังหวัดกาฬสินธุ์ ได้แก่ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดกาฬสินธุ์ สถานีวิทยุกระจายเสียงกองทัพภาคที่ 2 จังหวัดกาฬสินธุ์ และ สถานีวิทยุกระจายเสียง อ.ส.ม.ท. จังหวัดกาฬสินธุ์

บทบาทหน้าที่ หมายถึง การกระทำการสื่อสารของสถานีวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่น จังหวัดกาฬสินธุ์ ในการระดมสรรพกำลังทางสังคม เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงให้เกิดการพัฒนาคนและสังคม

ศักยภาพ หมายถึง ชีตความสามารถที่จะเป็นไปได้ของการใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่น จังหวัดกาฬสินธุ์ ในการสื่อสารเพื่อการพัฒนาคนและสังคม

การพัฒนาคนและสังคม หมายถึง การทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ที่เป็นประโยชน์ต่อคนและสังคม โดยมุ่งให้ประชาชนมีความรู้ ความสามารถ และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมทั้งการทำให้สังคมเป็นสังคมที่มีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง สามารถที่จะดำรงอยู่ได้อย่างเป็นปกติสุข

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้ผู้ใช้สถานีวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่น ได้ทราบถึงลักษณะของการสื่อสาร เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การพัฒนาคนและสังคมทั้งในระดับท้องถิ่น และในระดับประเทศต่อไป

2. เพื่อเป็นแนวทางให้เกิดความคิดและความเข้าใจ ในการใช้สถานีวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่น ทำการสื่อสารให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาคนและสังคมในระดับท้องถิ่น